

Kuhn og vitenskapelige revolusjoner i naturvitenskapene

Brit Strandhagen
**Institutt for filosofi og
religionsvitenskap, NTNU**

Thomas Kuhn (1922 – 1996)

- **Historisk tilnærming til vitenskap:**
Hvordan har vitenskapen endret seg i historien?

Deskriptiv
vitenskapsteori (Kuhn);
beskrive hvordan
vitenskapen er

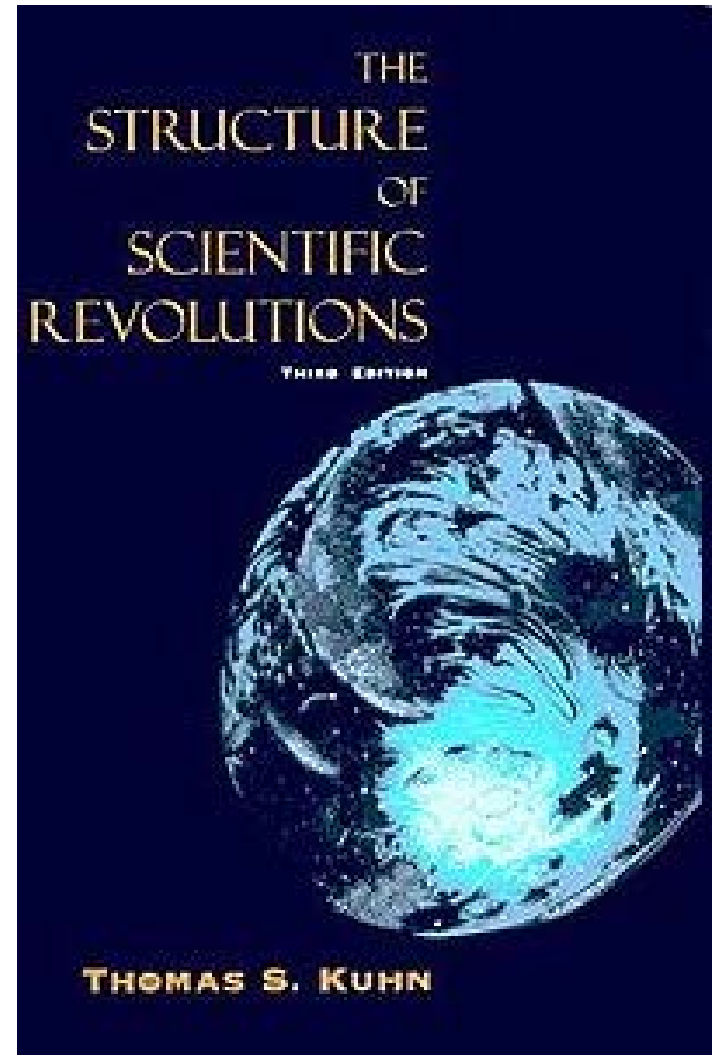
Normativ
vitenskapsteori
(Popper); gi normer for
hvordan vitenskap
skal/bør drives

- **Logiske positivister:** vitenskap som kumulativ prosess – fremskritt som vekst i verifisert og sikker kunnskap
- **Popper:** Falsifiserte teorier erstattes av bedre teorier – fremskritt i den forstand at vi nærmer oss sannheten
- **Kuhn:** Vitenskap er *ikke* en rettlinjet vekstprosess, men er preget av *vitenskapelige revolusjoner*

Vitenskapelig revolusjon

- Snur opp ned på synet på hva natur er og hvordan vitenskap skal drives
  - Endring av **rammeverket** for vitenskapen
- Analogt til **politisk revolusjon**
  - Endring av rammeverket for samfunnet, eks. diktatur – demokrati

Vitenskapelig revolusjon: paradigmeskifte

- Eksempel: Den vitenskapelige revolusjonen 1500 - 1700
- Nytt vitenskapelig **paradigme**
  - gr. **paradeigma** – forbilde, mønstergyldig, ettertraktelsesverdig, ideal
  - Ny type virkelighetsoppfatning innen en bestemt vitenskap/disiplin
  - Rammeverket for forskningsaktiviteten
  - Angir ”spillereglene”, hva som skal telle som vitenskap

Paradigmet bestemmer:

- Hva som er anerkjente vitenskapelige resultater
- Hva som skal gjelde som fakta
- Hvordan disse fakta skal tolkes
- Regler (normer) for hvordan bedrive vitenskap (hva som er god vitenskap)
- Normer for hvordan man skal diskutere vitenskapelige spørsmål

Paradigmet bestemmer (forts.):

- Rammene/grensene for en vitenskap
- Hva som er eksemplariske forsker-prestasjoner
- Symbolske generaliseringer ($F=ma$)
- Modeller
- Metodologi/vitenskapelig metode (for eksempel hypotetisk-deduktiv metode)
- Ontologi; hvordan verden/virkeligheten er
  - Jf. Demokrit, Platon, Aristoteles, Galilei

To hovedbetydninger av Kuhns paradigmebegrep:

- Paradigme som *rammeverk, faglig matrise* (ideer, verdier, teknikker, metafysiske antagelser om hva verden er, etc.)
- Paradigme som *mønstereksempel* for hvordan vitenskap skal drives (eksemplarisk forskerprestasjon, mønstergyldig løsning på et vitenskapelig problem)

- Kuhn: *Bare naturvitenskapen er paradiggestyrt*
  - Ikke felles rammeverk i samfunnsvitenskap og humaniora
  - Samfunnsvitenskap og humaniora er preget av samtidig eksisterende **skoleretninger**
    - Dermed ingen etablert enighet

Inkommensurabilitet

- Hypoteser/teorier: Sanne eller falske
- Paradigmer: kan ikke være sanne eller falske
  - Finnes ikke noe felles grunnlag for å sammenligne paradigmer
- Hypoteser/teorier er sanne/falske sett i lys av paradigmet de er en del av
- Teorien må forstås på egne premisser
  - Teoriene er *paradigme-impregnert*

Eks: Aristotelisk vs. Galileisk fysikk

- **Aristoteles:** Tunge legemer faller hurtigere enn lette
  - Stemmer med dagliglivets erfaring; jfr. luftfriksjonen
- **Galilei:** Alle legemer faller like hurtig, uansett masse
  - Stemmer med laboratorie-erfaring; jfr. fall i vakuum (ingen friksjon)

- **Aristoteles og Galilei representerer ulike paradigmer**

- Forskjellige ontologier, syn på virkeligheten/naturen
- De respektive fallovene må forstås på bakgrunn av paradigmet

Aristoteles:

- Hvorfor skal vi beskrive naturen ut fra de **fire årsakene**?
- Fordi de fire årsakene gjelder overalt i naturen, og vi må beskrive naturen slik den **er**

Galilei:

- Hvorfor skal vi beskrive naturen **matematisk**?
- Fordi naturen er matematisk, og vi må beskrive naturen slik den **er**

Vitenskapelig utvikling

(tabell fra Gilje & Grimen, *Samfunnsvitenskapenes forutsetninger*, s. 105)

PERIODE	TEORINIVÅ	FORSKERSAMFUNN
Førparadigmatisk situasjon	Usystematisk datainnsamling Uklare problemstillinger	Konkurrerende skoler
Paradigme	Eksemplarisk forskerprestasjon Enighet om hvordan verden er	Begynnende profesjonalisering Tidsskrifter, foreninger, kongresser
Normalvitenskap	Løsning av "puslespill"	Lærebøker, universitetsfag, sosialisering av nye forskere

Vitenskapelig utvikling, forts.

PERIODE	TEORINIVÅ	FORSKERSAMFUNN
Anomalier	Uregelmessigheter Predikasjoner slår ikke til	Svekket tiltro til paradigmet
Krise	Paradigmet blir utvannet "Unormal" forskning	Sterke konflikter og motsetninger
Vitenskapelig revolusjon	<i>"Anything goes"</i>	Forskermiljøet går i oppløsning
Nytt paradigme	Eksemplarisk forskerprestasjon Ny enighet	Ny profesjonalisering, nye tidsskrifter etc.

Vitenskapelig revolusjon

- Det gamle paradigmet forlates til fordel for et nytt
  - Overgangen skjer ikke uten kamp (analogt til politisk revolusjon)
  - Ofte må det gamle paradigmet dø ut med sine tilhengere
- **Irrasjonalitet**
  - Maktkamp, ikke rasjonell overgang

Kuhn:

- ”Nye tolkninger av naturen vokser først frem hos enkeltpersoner. Disse er de første til å se vitenskapen og verden i et nytt lys, fordi de konsentrerer seg intenst om problemer som fremkaller kriser. Dessuten er de vanligvis unge, eller ferske innenfor det kriserammede feltet [og dermed] i mindre grad ... forpliktet overfor det gamle paradigmet.”

- Det nye paradigmet er **uforenlig** med det gamle
- Paradigmene er inkommensurable
  - Vitenskapelig sannhet blir **relativ til paradigmet**
  - Kan ikke si at vitenskapen gir oss et stadig sannere bilde av virkeligheten
    - *Paradigmene representerer ulike virkeligheter*

Hva da med vitenskapelig fremskritt?

- Hypoteser/teorier kan bare sammenlignes innen det samme paradigmet
    - Kunnskapsvekst og akkumulasjon innen paradigmet
    - Paradigmeskifte: "kaster" mye gammel kunnskap på båten og samler inn ny
-
- Kunnskapen vokser ikke i absolutt forstand
  - Derfor revolusjon: forkaster det gamle "regimet" og etablerer et nytt

- Vitenskapene utvikler seg **sprangvis** (diskontinuerlig) i form av ikke-kumulative brudd
  - vitenskapen vokser ikke jevnt og trutt (logisk positivistene og Popper)
- **Representerer en vitenskapelig revolusjon et fremskritt?**
  - ikke i den betydning at det nye paradigmet gir sannere teorier
  - Men et nytt paradigme kan være bedre til å løse praktiske problemer

SSR, Kuhns etterord:

- ”Jeg er ikke i tvil om at f.eks. Newtons mekanikk er en forbedring i forhold til Aristoteles’, eller at Einsteins er en forbedring i forhold til Newtons **når vi betrakter dem som instrument for problemløsning [*puzzle-solving*]**. Men jeg kan ikke se at de representerer en koherent **ontologisk** utvikling. **Tvert i mot**, i enkelte viktige henseende, men slett ikke i alle, er Einsteins generelle relativitetsteori nærmere Aristoteles’ teori enn de begge er til Newtons teori”.

Kuhns instrumentalisme

- Et paradigme kan være bedre enn et annet til problemløsning
  - Eks. det heliosentriske verdensbilde kan bedre forklare/forutsi himmellegemenes bevegelser enn det geosentriske
- Et paradigme kan altså ha større forklaringskraft enn et annet paradigme og gi mer og bedre teknologi
- *Relativisme?*

Parallell til historisme

- Historismen: historien går i epoker som bare kan forstås "innenfra"
  - En hendelse må forstås i lys av sin kontekst, sin epoke
- Kuhns pardigmeteori: **"historisering" av vitenskapen**
  - Naturvitenskapen i etterfølgende epoker
  - Teorier må forstås i lys av paradigmet det er en del av – "kontekstualisering" av vitenskapen